

การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง : วิเคราะห์จากหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

ดร.เมธา หริมเทพาธิป
อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
อีเมล : metha.ang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์มุ่งวิเคราะห์ตีความหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง ด้วยเหตุที่หลักการทรงงานของพระองค์เป็นหลักการที่เน้นคุณภาพโดยมุ่งพัฒนาคนในชาติเป็นสำคัญ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในลักษณะปรัชญาการศึกษานั้นจึงมีความสอดคล้องและไปกันได้กับหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลางที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เป็นเป้าหมายหลักและส่งเสริมให้มีวิจรรณญาณภายในที่ต้องขับเคลื่อนด้วยการจูงใจบนสัจจตญาณปัญญาอันเป็นสัจจตญาณแท้ของมนุษย์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลทางส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งทรงเป็นแบบอย่างที่ดีและทรงศึกษาให้รู้จริง เป็นนักปฏิบัติที่ไม่ติดตำรา พร้อมกันนี้พระองค์ก็ทรงสร้างแนวคิด หลักการ ทฤษฎีต่างๆ ขึ้นมาใหม่ด้วยพระองค์เอง ซึ่งผู้ศึกษาทุกคนสามารถน้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ได้ทั้งทางด้านการเรียนการสอน การทำงานเพื่อสังคม และเพื่อพัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้อย่างดียิ่ง

คำสำคัญ: พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9, การศึกษา, หลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

The study of moderate postmodernism of Philosophy : analyze to activity work of the King Rama IX

Dr.Metha Harimtepathip

Lecturer, Gradual School, Suan Sunandha Rajabhat University

E-mail: metha.ang@gmail.com

ABSTRACT

This article aimed to analyze the interpretation working principles of His Majesty King Bhumibol Adulyadej in order to apply to study the Educational philosophy of the Moderate Postmodernism. The principle is primarily focused on developing the quality of life of people. When we applied the principles with an educational philosophy that is related to the Moderate Postmodernism because both focused on improving the quality of human life, and encourage internal critical analysis which came from human deeper intellectual motivation that is really instinctive of humanity.

The Results of the study found that His Majesty King Bhumibol Adulyadej had a vision to promote lifelong learning. He is a role model in educator and practitioner who is not take a leaf out of any books. In addition, he is original in a new concept in many theories. Therefore, the people can adapt his working principles which are benefits in various ways such as education, social work thus for developing themselves due to progressing in their own life.

Keywords: His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Education, the Moderate Postmodernism

บทนำ

บทความวิชาการนี้ มุ่งวิเคราะห์ตีความหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เพื่อประยุกต์ใช้ในการศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง อันเกิดขึ้นจากแรงบัลดาลใจของผู้เขียนที่ได้นำหลักการทรงงานมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาและการทำงานทำให้ตระหนักว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นได้ ประเทศชาติจึงจะเกิดการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เป็นหลักการที่เน้นคุณภาพ โดยมุ่งพัฒนาคนในชาติเป็นสำคัญ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในลักษณะปรัชญาการศึกษานั้นมีความสอดคล้องและไปกันได้กับหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลางที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เป็นเป้าหมายหลัก ส่งเสริมให้มีวิจรรณญาณตามหลักการระเบิดจากภายในที่ต้องขับเคลื่อนด้วยการจูงใจบนสัจชาตญาณปัญญาอันเป็นสัจชาตญาณแท้ของมนุษย์ที่ไม่มีในสสาร พืช และสัตว์ คุณภาพของสัจชาตญาณปัญญาแสดงออกมาใน 4 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ การสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา ความสอดคล้องและไปกันได้ระหว่างปรัชญาหลังนวยุคสายกลางและหลักการทรงงานนี้ ทำให้มีความน่าสนใจต่อการตีความในสาขาปรัชญาประยุกต์ โดยเฉพาะปรัชญาการศึกษาของไทยที่ต้องการเอกลักษณ์เฉพาะตัวโดยน้อมนำหลักการทรงงานฯ มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และมีความทันสมัยต่อปรัชญากระแสล่าสุดของโลกในศตวรรษที่ 21 ณ เวลานี้

หลักการทรงงาน 23 ข้อของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้ทรงประกอบพระกรณียกิจนานับการด้วยหลักการทรงงานที่ทรงคิดค้นขึ้นเองจากพระราชดำริและหลักการดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาใช้จริงในเชิงปฏิบัติตลอดพระชนม์ชีพ เป็นหลักปฏิบัตินิยมแบบไทยที่มีความทันสมัยไม่แพ้ชาติใดในโลก ด้วยคุณูปการที่เกิดขึ้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ นั้น มีทั้งหมด 23 ข้อ ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2) ระเบิดจากข้างใน 3) แก้ปัญหาที่จุดเล็ก 4) ทำตามลำดับขั้น 5) ภูมิสังคม 6) องค์กรรวม 7) ไม่ติดตำรา 8) ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด 9) ทำให้ง่าย 10) การมีส่วนร่วม 11) ประโยชน์ส่วนรวม 12) บริการรวมที่จุดเดียว 13) ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ 14) ใช้ธรรมปราบอธรรม 15) ปลูกป่าในใจคน 16) ขาดทุนคือกำไร 17) การพึ่งตนเอง 18) พออยู่พอกิน 19) เศรษฐกิจพอเพียง 20) ความซื่อสัตย์สุจริต จริใจต่อกัน 21) ทำงานอย่างมีความสุข 22) ความเพียร 23) รู้ รัก สามัคคี (ดร.เมธา หรือมเทพาธิป, 2560) หลักการทรงงาน 23 ข้อในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เมื่อนำมาใช้ในปรัชญาการศึกษา ผู้ประยุกต์จำเป็นต้องใช้วิจรรณญาณสำหรับวิเคราะห์ ประเมินค่า และปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเองและผู้อื่นคือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสุขบนความสุขของตนเองและผู้อื่น โดยอาจนำหลักการบางส่วนมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมที่เห็นว่ามีมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาและประยุกต์ใช้บนพื้นฐานปรัชญาที่ทันสมัยที่สุดในเวลานี้คือปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

หลังนวยุคนิยมสายกลาง (moderate postmodernism) เป็นกระแสความคิดที่ประนีประนอม ความคิดเห็นอันสุดขั้วระหว่างลัทธินวยุคนิยม (modernism) ที่มีความคิดเห็นว่าเป็นความรู้หรือความจริง เป็นสิ่งสากล (universal) มีลักษณะเป็นปรนัย (objective) กับลัทธิหลังนวยุคนิยมสายสุดขั้วที่มีความคิดเห็นว่าเป็นความรู้หรือความจริงเป็นสิ่งเฉพาะ (individual) ของแต่ละบุคคล มีลักษณะเป็นอัตนัย (subjective) ในส่วนสำคัญที่ควรรู้เกี่ยวกับปรัชญาศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง ได้แก่

ก. หลักการของหลังนวยุคนิยมสายกลาง สามารถสรุปได้เป็น 3 ประเด็น คือ

1. ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเชื่ออยู่ หมายถึง การวางท่าทีด้วยจิตใจที่เป็นกลาง ไม่มีอคติ ไม่ยึดมั่นถือมั่น (detachment) ว่าสิ่งที่ตนเชื่อเท่านั้นถูกต้องทั้งหมด คนอื่นที่มีเชื่อต่างไปจากตนถือว่าผิดหมด ควรเปิดโอกาสให้กับตนเองและผู้อื่นได้ตั้งข้อสงสัยในสิ่งที่ตนเชื่ออยู่ เพื่อจะได้พิสูจน์ความจริง ในสิ่งที่ตนเชื่ออยู่ว่าสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้จริงหรือไม่ เพียงใด และในขณะเดียวกัน ก็พิจารณาในส่วนดีของทุก ๆ ทาง

หากเห็นว่าสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้จริง ก็ควรน้อมรับนำมาเป็น ข้อปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเราให้สูงขึ้นต่อไป

2. ย้อนอ่านใหม่หมด ไม่ลดอะไรเลย หมายถึง การเปิดใจกว้างเพื่อย้อนอ่านความคิดของมนุษย์ทั้งโลกทุกวัฒนธรรมและทุกวิถีความเชื่อ โดยถือนโยบายว่า ย้อนอ่านใหม่หมด ไม่ลดอะไรเลย (reread all, reject non) ดังนั้น เมื่อเตรียมตัวพร้อมแล้ว ก็จะย้อนอ่าน (re-read) ทุกอย่างที่ขวางหน้า เพื่อเลือกประเด็นที่สนใจมาคิดใหม่ (re-think) และเสนอเพื่อการนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม

3. แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง หมายถึง ความร่วมมือกันของทุก ๆ ฝ่ายที่จะหันหน้า เข้าหากัน โดยใช้วิธีเสวนา (Dialogue) โดยเปิดโอกาสให้พิจารณารับส่วนดีได้จากทุกทาง บนฐานแนวคิดที่ว่า “แสวงหาจุดร่วม” ในสิ่งที่เห็นร่วมกัน เพื่อนำมาปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งส่วนตัวและส่วนรวม และ “สงวนจุดต่าง” ในสิ่งที่เห็นต่างกัน โดยให้ถือว่าเป็นพรสวรรค์ของแต่ละฝ่าย เพื่อนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิต

ข. วิธีการของหลังนวยุคนิยมสายกลาง ก็คือ การตีความภาษาด้วยหลักอรรถปริวรรต บนพื้นฐานของกระบวนการตรรกณ์ 5 ด้วยวิธีการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ คือ วิเคราะห์ วิจักษ์ และวิธาน

ค. จุดมุ่งหมายของหลังนวยุคนิยมสายกลาง ก็คือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ การพัฒนา “สัญญาตญาณปัญญา” ให้สูงขึ้น และ “การทำดี มีสุข” ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม

กระบวนการตรรกณ์ที่ 5 ไม่ใช่ลัทธิปรัชญาลัทธิหนึ่ง เช่นเดียวกับกระบวนการตรรกณ์ทั้งหลายล้วนแต่ไม่ใช่ลัทธิปรัชญา แต่เป็นกรอบกำหนดขอบเขตของกลุ่มลัทธิปรัชญาที่มีความเชื่อพื้นฐานแบบเดียวกัน ลัทธิหลังนวยุคเป็นเพียงลัทธิหนึ่ง แม้แต่ลัทธิหลังนวยุคเองก็แตกสาขาออกไปมากมาย ความคิดและ

เนื้อหาที่น่าสนใจก็มีหลากหลาย แต่ก็ถือว่าเป็นการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ แบ่งส่วนกันค้นคว้าวิจัย โดยมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ สันติภาพของโลก และการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกันระหว่างมวลมนุษยชน บนพื้นฐานแห่งการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์นี่คือความแปลกใหม่ของกระบวนทรรศน์ที่ 5 (กิริติ บุญเจือ, 2551, หน้า 202)

วิเคราะห์หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เพื่อการศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในเชิงปรัชญาการศึกษา ย่อมมุ่งผลคือคุณภาพที่จะได้รับและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทั้งชาติได้อย่างแท้จริง ในที่นี้ผู้เขียนได้คัดเลือกหลักการทรงงานบางส่วนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษิตตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลางต่อไปนี้

หลักการทรงงานข้อที่ 1 : ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การศึกษาข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญในเรื่องของการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่ได้จากการอ่าน การฟัง ในด้านทฤษฎี หรือข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ภาคปฏิบัติ การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบจะช่วยให้เกิดหลักคุณภาพในการศึกษาเรียนรู้ได้มากขึ้น เราอาจศึกษาเรียนรู้ได้จาก วิธีคิดเชิงระบบ (system thinking) ที่ประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นโครงสร้าง (structure) ส่วนที่เป็นรูปแบบ (pattern) และส่วนที่เป็นกิจกรรม (event) ยกตัวอย่างเช่น เมื่อต้องการศึกษา “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อมองจากวิธีคิดเชิงระบบ (system thinking) จะพบว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นโครงสร้าง (structure) ส่วนที่เป็นรูปแบบ (pattern) และส่วนที่เป็นกิจกรรม (event) ในส่วนแรก (โครงสร้าง/structure) ได้แก่คำว่า “พอเพียง” ซึ่งอธิบายได้ว่า เมื่อใดก็ตามที่จิตใจมนุษย์ถึงซึ่งความพอเพียง “ความสุข” ก็จะเกิดขึ้น ปรัชญาพอเพียงจึงได้ชื่อว่าเป็น “ปรัชญาจริยะ” เพราะเป็นปรัชญาแห่งความสุข ความสุขจะเกิดขึ้นในรูปแบบใดก็ตาม กฎแห่งสำคัญที่ทำให้มันเกิดขึ้นก็คือ “ความพอเพียง” เพราะความพอเพียงทำให้เกิด “ความพอใจ” หรือ “ถ้าใจพอ ก็พอใจ” เมื่อพอใจความสุขก็เกิดขึ้น ในส่วนที่สอง (รูปแบบ/pattern) เป็นที่รู้จักกันดีในรูปแบบของ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข โดยถูกอธิบายว่า 3 ห่วง ประกอบด้วย (1) ความพอประมาณ (2) ความมีเหตุผล และ (3) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ส่วน 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย (1) เงื่อนไขความรู้ และ (2) เงื่อนไขคุณธรรม ในส่วนที่สาม (กิจกรรม/event) เป็นปรากฏการณ์ (phenomena) ที่ถูกถ่ายทอดผ่านกิจกรรมต่างๆ ในสังคม เป็นแนวปรัชญาที่ทุกๆ คน สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ในทุกอาชีพ ทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา อันจะนำไปสู่ความสุขและการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน กิจกรรมที่เกิดขึ้นมักจะมุ่งเน้นในเรื่องการพึ่งตนเอง การรวมกลุ่มกันคิดค้นและร่วมมือกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน การเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการปัจจัยต่าง ๆ เช่น ทรัพยากรภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ให้สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมดุล และเมื่อหลาย ๆ ชุมชนพอเพียงมารวมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ก็ จะกลายเป็นสังคมแห่งความพอเพียงได้ในที่สุด เป็นต้น

หลักการทรงงานข้อที่ 2 : ระเบิดจากข้างใน

เป็นหลักการที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางด้านญาณปรัชญา จริยธรรม และจิตวิทยา

ก. ด้านญาณปรัชญา การระเบิดจากภายใน ก็คือ การใช้วิจารณ์ญาณ (Critical mind) ในภาษาอังกฤษประกอบด้วย “หลัก 3A” ในภาษาไทย ศาสตราจารย์กิติ บุญเจือ ราชบัณฑิต ได้กำหนดเป็น “หลัก 3 วิ” เพื่อให้ล้อกับหลัก 3A ได้แก่ ได้แก่

1) วิเคราะห์ (analytic) คือ การจำแนกแจกแจงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้ตรงประเด็น

โดยการย้อนอ่านใหม่ ไม่ลดอะไรเลย (reread all, reject non) (Steven Best and Douglas Kellner, 1999, p.256) คือ ไม่ยึดมั่นถือมั่น (detachment) ในสิ่งที่จะวิเคราะห์แม้ว่าจะมาจากแหล่งความรู้ใด ๆ ก็ตาม แต่ให้ “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ในแหล่งความรู้เหล่านั้นเพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันสูงสุด ดังพระราชดำรัสที่ทรงตรัสว่า

“ลักษณะของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีอยู่สามลักษณะ ได้แก่ เรียนรู้ตามความคิดของผู้อื่นอย่างหนึ่ง เรียนรู้ด้วยการขบคิดพิจารณาของตนเองให้เห็นเหตุผลอย่างหนึ่ง กับเรียนรู้จากการปฏิบัติฝึกฝนจนประจักษ์ผลและเกิดความคล่องแคล่วชำนาญอีกอย่างหนึ่ง การเรียนรู้ทั้งสามลักษณะนี้ จำเป็นต้องกระทำไปด้วยกันให้สอดคล้องและอุดหนุนส่งเสริมกัน จึงจะช่วยให้เกิดความรู้จริง พร้อมทั้งความสามารถที่จะนำมาใช้ทำการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพได้” (25 มิถุนายน 2524)

หากพิจารณาจะเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไม่ทรงยึดมั่นถือมั่นว่าแหล่งความรู้ใดสำคัญกว่ากันหรือถูกต้องที่สุดดังที่กระบวนทรรศน์ก่อน ๆ เคยทำกันมา เพราะนอกจากจะไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ อาจก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทบาดหมางกันได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมความร่วมมือเป็นสำคัญ โดยให้นำเอาแหล่งความรู้ต่าง ๆ มาช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้เกิดปัญญาปฏิบัติ (phronesis) ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะนำความรู้ไปปฏิบัติ จำเป็นต้องนำมาพินิจพิจารณาด้วยวิจารณ์ญาณเสียก่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของร็องซีแยร์ (Rancière) ที่เห็นความจำเป็นของการแยกระหว่างการรับรู้ (subjectification) กับการวินิจฉัย (identification) (Jacques Rancière, 1992, p.63)

โดยเริ่มต้นจากศึกษาวิเคราะห์ เพราะการวิเคราะห์ช่วยให้เราเข้าถึง “ความมีเหตุผล” หรือเป็นคนมีเหตุผล แต่เหตุผลในที่นี้ไม่ได้หมายถึง เหตุผลในความหมายของตรรกะ (logic) หรือ reason ที่เป็นศิลปะในการจูงใจให้คนเชื่อดังที่ชาวนวยุค (modernist) นิยมใช้กันในฐานะเป็นเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ แต่หมายถึง สาเหตุ-ผล (cause-effect) คือ เห็นความสัมพันธ์กันระหว่าง “เหตุ” และ “ผล” หรือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญา ดังพระราชดำรัสที่กล่าวไว้ว่า

“...หลักของเหตุผลมีหลักการว่า ถ้ามีสิ่งใดที่เราต้องเผชิญ ต้องพบ ต้องมีเหตุผล ทั้งสิ้น คำนี้มี 2 คำ เหตุคือต้นของสิ่งที่เราเผชิญและผลเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องจากสิ่งที่เกิดขึ้นแก่เรา ถ้าเราเผชิญสิ่งใดและเราพิจารณาด้วยเหตุผลต่อไปเราก็จะเผชิญสิ่งที่ถูกต้อง” (26 มิถุนายน พ.ศ. 2519)

กระบวนการวิเคราะห์นี้ ก่อให้เกิดความรู้ที่ลึกซึ้งในสิ่งที่ต้องการศึกษาอย่างเป็นเหตุเป็นผล ทั้งในเชิงวิชาการและการดำรงชีวิตทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อสมองได้มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ได้มากพอสมควรจะทำให้เกิดมโนภาพ (concept) ในเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจน ละเอียด ลึกซึ้ง เป็นเหตุให้เกิด “ความเข้าใจ” และเป็นพื้นฐานของการนำไปวิจัยเป็นลำดับต่อไป

2) วิจัย (appreciative) คือ ประเมินค่าแต่ละประเด็นที่แจจแจงออกมา

ธรรมชาติของคนเราไม่ได้มีแต่เพียงความคิดเท่านั้น ยังมีความรู้สึกเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอยู่ด้วย โดยเฉพาะความรู้สึกต่อสิ่งที่เป็มนโนธรรมสำนึก ความละเอียดรอบาบหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและ/หรือผู้อื่น

การวิเคราะห์ทำให้เราเกิด “การเข้าใจ” ความเป็นมาเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ และมโนภาพ (concept) ของสิ่งเหล่านั้นในเชิงเหตุผล ส่วนการวิจัยทำให้เราเกิด “การเข้าถึง” สิ่งที่ได้วิเคราะห์มานั้น ด้วยการประเมินค่าออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สิ่งที่เราได้วิเคราะห์หานั้นเป็นคุณหรือเป็นโทษ เป็นบุญหรือเป็นบาป เป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควร

การประเมินค่าช่วยให้เราเข้าถึง “ความพอประมาณ” ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะรู้ว่าอะไรที่มีมากเกินไปแล้วจะก่อให้เกิดโทษ เช่น ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น ก็ไม่ควรยึดถือหรือนำไปปฏิบัติ เพราะจะก่อให้เกิดการเบียดเบียน ทำให้สังคมเดือดร้อน

ในขณะเดียวกัน เมื่อรู้ว่าอะไรที่ขาด ก็ควรหามาเพิ่มเติมหากเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณค่าเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การเอาใจใส่ต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจให้มากขึ้น เป็นต้น เพราะสุขภาพกายและสุขภาพจิตเป็นพื้นฐาน เป็นต้นทุน ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังพระราชดำรัสที่ทรงตรัสไว้ว่า

“การรักษาความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดีและสังคมที่มั่นคง เพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์ด้วย และเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดีทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมมีกำลังทำประโยชน์

สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่ ทั้งไม่เป็นภาระแก่สังคมด้วย คือ เป็นแต่ผู้สร้าง มิใช่ผู้ถ่วงความเจริญ” (22 ตุลาคม 2522)

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ บนพื้นฐานของความพอประมาณ เพื่อให้คุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์เป็นพื้นฐานของการสร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมต่อไป

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้วิจารณ์ญาณได้ทำหน้าที่เต็มประสิทธิภาพในทุกขั้นตอน เมื่อได้วิเคราะห์จนเข้าใจ วิจัยจนเข้าใจแล้ว จะให้เกิดการพัฒนาได้อย่างแท้จริงก็ต้องเข้าสู่กระบวนการวิธานเป็นลำดับต่อไป เพราะการวิธานทำให้เราเกิด “การพัฒนา”

3) วิธาน (applicative) คือ การประยุกต์ใช้ เป็นการลงมือทำการอย่างมีวิธี โดยเลือกเอาเฉพาะที่เห็นว่าจะเป็นคุณมาใช้ตามเป้าหมาย

การวิธานนี้ ต้องอาศัยทางสายกลางเป็นเครื่องดำเนิน ทางสายกลางในที่นี้หมายถึง จะต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดถูกต้องที่สุดด้วยความลำเอียง แต่จะต้องวางใจให้เป็นกลาง โดยพิจารณาว่า ความรู้ทั้งหลายล้วนเป็น “สมมติฐาน” ซึ่งอาจจะ “ผิด” หรือ “ถูก” ได้ด้วยกันทั้งนั้น แม้เป็นความจริงที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่าถูกต้องที่สุดแล้วก็ตาม แต่ก็ต้องเปิดใจรับนำมาวิเคราะห์และวิจัยเสียใหม่ด้วยใจที่เป็นกลาง เมื่อประเมินค่าแล้วพบว่า เป็นโทษ เป็นความชั่ว เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำโดยคำนึงถึงกาลเทศะ เป็นต้น ก็ไม่ควรนำมายึดถือและปฏิบัติ แต่เมื่อประเมินค่าแล้วพบว่า ก่อให้เกิดคุณค่า เป็นความดี เป็นสิ่งที่ควรทำ ให้เลือกนำมาประยุกต์ใช้โดยเล็งผลอันเลิศ คือ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม สอดคล้องกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงตรัสว่า

“การรู้จักพิจารณาให้เห็นเหตุเห็นผล ให้รู้จักจำแนกสิ่งผิดชอบชั่วดีได้โดยกระจ่างแจ่ม ย่อมทำให้มองบุคคล มองสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกลงไปจนเห็นความจริงในบุคคลและในสิ่งนั้น ๆ เมื่อได้มองเห็นความจริงแล้วก็จะสามารถใช้ความรู้และวิชาการปฏิบัติงานทุกอย่างได้ดีและถูกต้องยิ่งขึ้นเป็นประโยชน์แก่ตนแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น” (26 พฤศจิกายน 2516)

ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน จึงเป็นชุดคำที่ตอบโจทย์ได้อย่างชัดเจนว่า อะไรคือญาณปรัชญาที่ทำให้เกิดประสิทธิผล คือ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ทั้งนี้ก็เพราะ

การวิเคราะห์	เป็นสาเหตุนำไปสู่ การเข้าใจ
การวิจัย	เป็นสาเหตุนำไปสู่ การเข้าถึง
การวิธาน	เป็นสาเหตุนำไปสู่ การพัฒนา

เพราะฉะนั้น ญาณปรัชญา ได้แก่ วิจารณ์ญาณ ที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน นี้เองที่ทำให้ผู้ศึกษาเรียนรู้เกิดการระเบิดจากภายในด้วยตนเอง โดยไม่ได้อาศัยการท่องจำจากคนอื่น

ข. ด้านจริยธรรม หลักการระเบิดจากภายในทางด้านจริยธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับจิตสำนึกในเชิงอัตวิสัยของบุคคลเป็นอย่างมาก เป็นสิ่งที่แต่ละคนต้องใช้จิตสำนึกของตัวเองระเบิดมันออกมา การระเบิดในที่นี้จึงได้แก่ การระเบิดจากภายในเพื่อให้ออกมาข้างนอก เปลี่ยน “จุดยืน” ที่เต็มไปด้วยกำแพงแห่งอึดอัดให้กลายเป็น “จุดสนใจ” เพื่อให้เกิดการเอาใจเขามาใส่ใจเราให้มากขึ้น ให้ความรู้สึกนึกคิดได้ออกมาเผชิญกับความเป็นจริงในทุกแง่มุม ออกมาจากกรงขังของความคิด มาสัมผัสจิตวิญญาณของคนรอบข้าง สนใจความรู้สึกภายในของตัวเองให้น้อยลง สนใจความรู้สึกของคนอื่นให้มากขึ้น ลดอึดอัดในตัวตน ก้าวสู่นัดตา ออกจากความเห็นแก่ตัวและข้ออ้างสารพัดที่ทำให้ตัวเองดูดีตอนที่ปฏิเสธสังคมและคนรอบข้าง เพราะนั่นเป็นเพียงความเห็นแก่ตัวที่ต้องการหาข้ออ้างมาเป็นจุดยืนให้กับกิเลสของตนเองเท่านั้น

การระเบิดในลักษณะนี้จะนำไปเพื่อการ “สร้างสรรค์” สิ่งดี ๆ ให้แก่กันและกัน สิ่งใดที่เห็นว่ากระทบกระทั่งจิตใจกันที่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนก็พร้อมที่จะ “ปรับตัว” ปรับเปลี่ยนความประพฤติเพื่อให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุขร่วมกัน มุ่งให้เกิดความ “ร่วมมือ” ในทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความสุข ความสำเร็จร่วมกัน สิ่งใดที่ขาดหายก็ “แสวงหา” มาเติมเต็มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกันด้วยความรู้สึกสามัคคี

ค. ด้านจิตวิทยา หลักการระเบิดจากภายในทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ “แรงจูงใจ” ในจิตวิทยาการศึกษาจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดกับผู้เรียนให้มากที่สุด เพราะหากผู้เรียนเกิดความสนใจด้วยตนเอง การศึกษาเรียนรู้จะมีความสุขสนุกสนาน มีแรงผลักดัน มีความกระตือรือร้นมากขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ปรัชญาหลักมนุษยนิยมจึงเสนอแนวคิด “ผู้เรียนเป็นสำคัญ” (child center) เพื่อให้ผู้สอนได้คำนึงถึงความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน แต่ละกลุ่ม และออกแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความสนใจดังกล่าวผ่านรายวิชาที่สอนก็จะสามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดกับผู้เรียนได้มากขึ้น

โดยธรรมชาติของผู้เรียนแต่ละคนจะมีความสนใจที่แตกต่างกัน ดังนั้นความสามารถในการรับรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจจึงอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

(1) ผู้เรียนที่สนใจในส่วนความหมายของสิ่งที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เรียนที่มีบุคลิกเป็นนักคิด นักปรัชญา ที่ชอบวิเคราะห์ความหมายของคำในระดับต่าง ๆ จึงเน้นในส่วน Idea ชอบวิเคราะห์วิพากษ์ วิचारณ์สิ่งต่าง ๆ และหาความหมายของสิ่งต่าง ๆ ด้วยการตีความในทุกแง่มุม เช่น การตีความรากคำ การตีความบริบทของคำ การตีความเจตนาารมณ์ของผู้เขียน การตีความเจตนาารมณ์ของผู้อ่าน เป็นต้น

(2) ผู้เรียนที่สนใจในส่วนมนทัศน์ของสิ่งที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เรียนที่มีบุคลิกเป็นนักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา เป็นต้น เพราะชอบศึกษาสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกจัดแยกเป็นส่วน ๆ เป็นระดับ เป็นประเภท เป็นลักษณะต่าง ๆ ฯลฯ คือชอบศึกษาอะไรที่เป็น concept หนึ่ง ๆ มีรูปแบบหรือแบบแผนที่แน่นอนตายตัว สามารถเข้าใจได้ง่ายไม่ซับซ้อน และเห็นองคภาพใหญ่ ๆ หรือความเป็นทั่วไปของสิ่งที่ศึกษา

(3) ผู้เรียนที่สนใจในส่วนรวมโนภภาพของสิ่งที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เรียนที่มีบุคลิกเป็นศิลปิน เพราะชอบศึกษาสิ่งต่างๆ ผ่านรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ชอบศึกษาผ่านกิจกรรมต่างๆ เวลาที่ครูอธิบายสิ่งใดให้ผู้เรียนกลุ่มนี้ฟังจำเป็นต้องยกตัวอย่างให้เห็นภาพอยู่เสมอจึงจะเกิดความเข้าใจ และสามารถระเบิดจากภายในเป็นความเข้าใจขึ้นมาได้

หลักการทรงงานข้อที่ 7 : ไม่ติดตำรา

การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเน้นการศึกษาแบบไม่ติดตำรา เปิดกว้างต่อคำถามที่ท้าทายเพื่อให้เกิดการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ตรงไปตรงมา หากสิ่งที่เสนอนั้นมีความสมเหตุสมผลเพียงพอ ไม่นิยมการวิพากษ์หรือถอนที่ไร้การนำเสนอสิ่งใหม่เพื่อแก้ไขสิ่งเก่าให้ดีกว่าเดิม

หากเกิดการยึดติดตำราการพัฒนาทางการศึกษาก็จะยุติลงอย่างน่าเสียดาย เพราะผู้ศึกษาหรือแม้แต่ผู้สอนเองได้จำนนต่อคำตอบที่มีอยู่แล้ว ไม่คิดที่จะค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดกับวงการการศึกษา พลังสร้างสรรค์ของมนุษย์จะถูกปิดกั้น ทำให้ธรรมชาติของปัญญาไม่ถูกพัฒนาอย่างที่ควรจะเป็น สุดท้ายก็เกิดความเบื่อ เหงา เซ็ง เพราะสัญชาตญาณปัญญาคือการสร้างสรรค์ถูกขูดขีดบดทอนด้วยความยึดมั่นถือมั่นของตัวเอง

ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางจึงมีความเห็นสอดคล้องกับหลักการทรงงานข้อที่ 7 คือ ไม่ติดตำรา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้แบบลักษณะ "group learning" ที่ต้องอาศัยการสานเสวนา ปัจจุบันวงการวิชาการเรียกว่า "สุนทรียสนทนา" (Dialogue) ได้แก่ บทสนทนาที่อาจารย์กับนักศึกษา ดำเนินร่วมกัน มันไม่ใช่การอภิปราย (discussion) ที่ได้แย้งให้เหลือเพียงข้อสรุปหรือความคิดที่ดีที่สุดเพียงอันเดียว ใช้ทักษะการพูดหรือการฟัง แต่สิ่งที่มักเกิดขึ้นในห้องเรียน การตีให้แตกก็มักจะตีคนไปด้วยและปกป้องตนเอง การสน

ร้องซีแย จากการศึกษาพบว่า งานเขียนของเขา โดยเฉพาะหนังสือเรื่อง The Ignorant Schoolmaster (สิ่งที่คร่อมองข้าม) ได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจาก โจเซฟ จาโกโตต์ วิธีวิทยา (methodology) ที่ ร้องซีแย ใช้ในการศึกษาก็คือ

1) การทำให้เป็นปัญหา (Questionization)

2) การตั้งคำถามหรือการไม่เห็นด้วยกับระบบที่ดำรงอยู่ (polemic/polemization/disagreement) (Benjamin Arditi and Jeremy Valentine, 1999, pp.111-119) ด้วยการให้ความสนใจสิ่งซึ่งขาดหาย สิ่งที่ถูกสลบที่สลบทาง สิ่งที่ไม่สมบูรณ์ สิ่งที่ไม่มีความหมาย ไม่มีพื้นที่ หรือก็คือ “ส่วนที่ถูกนับเพื่อที่จะไม่นับรวมให้เป็นส่วน” ของระบบนั่นเอง จึงนับว่าเป็นการศึกษาที่สร้างความสง่างามให้กับสิ่งที่ไม่มีความสำคัญในระบบ (the spender of the insignificant) (Jacques Rancière, 2000, pp. 249-258)

ส่วน “ญาณวิทยา” ที่ร้องชี้แยะใช้ในการศึกษานั้น ฉีกแนวจากพวกหลังนวยุคสายกลาง ไปไกลถึง Beyond Postmodern เรียกได้ว่า “กระบี่ไคร้กระบวนท่า” ไม่ใช่การศึกษาจากเปลือกไปสู่ แก่นแบบญาณวิทยาของศาสตร์การตีความ (hermeneutics) ที่สายปรากฏการณ์วิทยานิยมใช้กัน ไม่ใช่ ทฤษฎีมาร์กซิสต์ หรือโครงสร้างนิยม (structuralism) แต่อย่างใด แต่เป็น “การศึกษาเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้สรรพสิ่งปรากฏอย่างที่เป็นอย่างอยู่ และกลายเป็นความจริงในที่สุด” (Rockhill, 2004, p. 56) เงื่อนไข ที่ทั้งปิดกั้นและเปิดเผยสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไปพร้อม ๆ กัน ร้องชี้แยะ เรียกญาณวิทยาแบบนี้ของเขา ว่า “บทกวีของความรู้” (the poetics of knowledge)

ร้องชี้แยะกล่าวหาญมากที่ยอมทิ้งตำรา แม้แต่ วิธีวิทยา/ญาณวิทยา ในอดีตที่แล้ว ๆ มา ทั้ง แม้แต่ “ตัวตน” เพื่อ “เปิดใจมอง” สรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัวหรือปรากฏการณ์ที่พบเจอในสังคมว่า สิ่ง เหล่านั้น/ปัญหาเหล่านั้นมันมี “เหตุปัจจัย” อะไรบ้างที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันจนกลายเป็นความจริง (truth) หรือความเป็นจริง (reality) ในที่สุด

ในอดีตสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงยอมทิ้งการบำเพ็ญพรตแบบอัตตกิลมณานโยค เพื่อ “เปิดพื้นที่” ให้กับญาณวิทยา/วิธีวิทยา ตัวใหม่ ๆ ที่ขาดหาย ถูกสลบที่สลบทาง ถูกกดทับด้วยความ คิดว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ (อย่างที่ปัญจวัคคีย์ประณามสิทธัตถะว่ากลับไปสู่ความเป็นผู้มักมากและ คลายความเพียรแล้ว) พระพุทธเจ้าทรงพิสูจน์ให้เห็นว่า สิ่งที่ไม่มีความเสี่ยง ไม่มีพื้นที่ หรือ “ส่วนที่ถูกนับ เพื่อที่จะไม่นับรวมให้เป็นส่วน” นั้น ไม่ได้หมายความว่าสิ่งเหล่านี้ไม่จริงเสมอไป พระพุทธเจ้าทรงยอม ละทิ้งทางทั้ง 2 อย่างอันสุดโต่ง พิจารณาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์และพบว่าเหตุปัจจัยมันมีอยู่หลายตัว และสืบค้นต่อไปว่า เหตุปัจจัยหลักที่คุมเหตุปัจจัยทั้งหมดนั้นคืออะไร ก็พบว่า เหตุปัจจัยหลักดังกล่าว คือ ตัณหา 3 นอกจากนั้น คือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากรากเหง้าทั้ง 3 อย่างนี้ จากนั้น พระพุทธ องค์จึงสร้าง Middle Way ขึ้นด้วยพระญาณอันบริสุทธิ์ที่ทรงเห็นตามความเป็นจริงว่า ทางที่ทรงค้น พบใหม่นี้มีปัจจัยเชื่อมโยงสัมพันธ์กับตัณหา 3 ในเชิงย้อนกลับ คือ สายดับไปจนถึง นิโรธ ไม่ได้ตั้ง สมมติฐานวิงวาทเหมือนวิทยาศาสตร์ แต่ศึกษาจากความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยที่มันเกิดขึ้น และดับไปจริง ๆ ทางของพระพุทธองค์จึงเดินเส้นทางตามความเป็นจริง เมื่อมันใจดังนั้น จึงทรงดำเนิน ญาณ 3 จนสำเร็จ และดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus groups) ปัญจวัคคีย์เพื่อแถลงให้เข้าใจถึงเหตุ ปัจจัยเหล่านี้

ประเด็นอื่นๆ ก็เช่น พวกนวยุค (modernist) เชื่อว่า ความเสมอภาค คือ การลด ความไม่เสมอภาคให้น้อยลง หรือการให้การศึกษาแก่มวลชนเพื่อลดช่องว่างในสังคมเพื่อลดช่องว่าง ในสังคม (เหมือนดังที่รูสโซ มาร์กซ์ มิลล์ เป็นต้น เคยทำมาแล้วในอดีต) แต่การกระทำเช่นนี้กลับ เป็นการตอกย้ำตรรกะของครูที่เชื่อว่าตนเองสามารถปิดช่องว่างระหว่างการรู้กับการไม่รู้ได้ (Jacques Rancière, 2000, p. 3) และเชื่อว่าครูมีอำนาจเหนือกว่านักเรียน

จากาโตต์ เลยเสนอว่า ความเสมอภาค หมายถึง การมีปัญญา (intelligence) เสมอกัน หรือเท่าเทียมกันในระดับปัจเจกบุคคล กล่าวคือ ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และทำให้การสอน

สิ่งที่ไม่รู้เป็นไปไม่ได้ ในความเห็นของจากาโตะ การสอนใน “สิ่งที่ไม่รู้” เป็นหนทางที่จะนำไปสู่ “การปลดปล่อย” และการได้มาซึ่งความสัมพันธ์แบบเหนือกว่า ต่ำกว่า ระหว่างคนสอนกับคนเรียน เพราะต่างก็ไม่รู้ในสิ่งที่สอน/เรียน นอกจากนี้สิ่งที่สอนก็ไม่มีฐานะเป็นความรู้ เพราะเป็นการสอนในสิ่งที่ไม่รู้ ไม่มีระบบของความรู้ที่จะเข้ามากำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในรูปของสถาบันทางสังคม การสอนสิ่งที่ไม่รู้นี้ คนเรียนต้องพร้อมที่จะใช้ปัญญาของตนเอง ไม่ใช่นั่งรอแต่คำสอนจากครู การสอนสิ่งที่ไม่รู้จึงเป็นการปลดปล่อยทั้งคนสอนและคนเรียนไปพร้อม ๆ กัน และนี่คือความเสมอภาคที่จะได้จากการสอนในสิ่งที่ไม่รู้ ทั้งคนสอนและคนเรียนต่างก็มีส่วนในกิจกรรมนี้เท่า ๆ กัน การสอนแบบไม่สอน กับ การสอนในสิ่งที่ไม่รู้ เป็นคนละเรื่องกัน แบบแรกเลือกที่จะไม่สอน เช่น ให้คนเรียนไปค้นคว้าเอง ภายใต้มนตรศน์ “ให้คนเรียนเป็นศูนย์กลาง” ส่วนแบบหลังยังเป็นการสอน แต่สอนในสิ่งที่ไม่รู้ ทำให้ต้องศึกษาค้นคว้าทั้งในส่วนของคนสอนและคนเรียน (Michel Dillon, 2005, p. 445)

การไม่ติดตำราจะทำให้ผู้ศึกษาใช้ความคิดมากขึ้น ลงมือปฏิบัติมากขึ้น เพื่อให้เกิดปัญญา ปฏิบัติตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง จึงนับว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกลมาก ทรงส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทรงเป็นแบบอย่างที่ดี ทรงศึกษาให้รู้จริง ทรงเป็นนักปฏิบัติที่ไม่ติดตำรา และทรงสร้างแนวคิด หลักการ ทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ ๆ ขึ้นมาด้วยพระองค์เอง เป็นเหตุให้ผู้เขียนเกิดจากแรงบันดาลใจอันอ่อนน้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ทั้งทางด้านการเรียนการสอน การทำงานเพื่อสังคม สำหรับการวิเคราะห์ในครั้งนี้เป็นเพียงการนำหลักการทรงงานบางข้อมาอธิบายขยายความพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ซึ่งหวังว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านไม่มากนักน้อย และสามารถเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ตีความในข้ออื่น ๆ เพื่อการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

กิริติ บุญเจือ. (2551). *คู่มือจริยศาสตร์ตามหลักวิชาการสากล*. กรุงเทพฯ: เซน ปรีณติง.

เมธา ทริมเทพาธิป, ดร. (2560). “หลักการทรงงาน 23 ข้อ ในมุมมองของ ดร.ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์”, สืบค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2560. <https://www.gotoknow.org/dashboard/home#!/blogs/119151>

สุวัฒน์ วิวัฒน์านนท์, ดร. (2550). *การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : ซี.ซี. นอลลิติจ์ลิงค์.

Arditi, Benjamin and Jeremy Valentine. (1999). *Polemization : The Contingency of the Commonplace*. New York : New York University Press.

Best, S. and Kellner, D. (1999). *Postmodern Theory*. New York : The Guilford Press.

Jacques Rancière. (1992). *Politics, Identification, and Subjectivization*, October 61 (Summer, 1992).

Jacques Rancière. (2000). *Literature, Politics, Aesthetics : Approaches to Democratic Disagreement*. interviewed by Salange Guénoun and James H. Kavanagh, *Substance* 29, no. 2.

_____. (2000). *Dissenting Words : A Conversation with Jacques Rancière*. Conducted and translated by Davide Panagia, *Diacritics* 30, no. 2.

Michel Dillon. (2005). *A Passion for the (Im) possible : Jacques Rancière, Equality, Pedagogy and the Messianic*. *European Journal of Political Theory* 4, no. 4.

Rockhill, Gabriel. (2004). *The Silent Revolution*. *Substance* # 103, 33, no. 1.